

ביאור רַעוּא על התלמוד

ביאור סברתי ערכי

מסכת בבא בתרא

חלק א'

בית מדרש רעוא

עורך ראשי: הרב מנחם בלנק

כתיבה: הרב מנחם בלנק

יעוץ והנחית תוכן: הרב צוריאל וינר - ראש בית המדרש

עורכי משנה - הגהה, ביקורת וניסוח : הרב יעקב כהן,

אסף מישלוף, דוד גדליה

חברי מערכת: הרב צוריאל וינר, דוד גדליה, הרב יעקב כהן.

ניהול: שחר סיאני

עריכה לשונית: לאה רבינוביץ

עיצוב ועימוד: סטודיו "עיצוב אמיתי"

הדפסה: עמירם שירותי דפוס והפקות

שלמי תודה

לת"ח, רמ"ם ותלמידים

שעברו על החומר והעירו הערותיהם,

ולרב יהודה פליקס הי"ו

ראש מחלקת החינוך במרכז ישיבות בני"ע.

© כל הזכויות שמורות לבית מדרש "רעוא"

כתובת: מפרץ שלמה 10 ירושלים 97806. איש קשר: שחר - 052-5802163

תגובות לדוא"ל: blankmmb@gmail.com, shahar-si@013.net

ה'תנערי מעפר קומי לבשי בגדי תפארתך עמי

לזכרון עולם בהיכל ה'

הרב אהוד ורות פוגל

יואב, אלעד והדס

ה' יקום דמם

שנהרגו על קידוש ה', העם והארץ

בתאריך ו' באדר ב' תשע"א

ולזכות ילדי המשפחה תמר רועי וישי

שיזכו לרב שמחה

ולראות בבוא הגאולה השלימה

בית ה' ישי בית הלחמי קרבה אל נפשי גאולה

"יהוה נחני בצדקתך למען שורדי הישר לפני דרכך"

מוקדש לעילוי נשמת סבתנו היקרה

זיוה זבידה בת מרים ז"ל

ולברכת הצלחת הדרך בריאות מזל וסיעתא דשמיא
למשפחתנו היקרה ולכל עם ישראל

משפחת גולן

לעילוי נשמת

בעלי, אבינו וסבנו

אהרן חיים נופך ז"ל

נפ' ד' אייר תשע"א

משפחת נופך

נדבת

שלמה ונחמה-שרה בן-אליהו יחי'

לעילוי נשמת הוריהם היקרים

עזרא בן-אליהו ז"ל

נפ' ט"ז כסלו תשנ"ט

מרת בלה בת ר' שלמה מנחם ע"ה

נפ' כ"ו ניסן תשט"ז

ר' בן- ציון אניקסטר ז"ל

נפ' י"ט תשרי תשל"ו

מרת חיה רחל הדסה

בת ר' פנחס גרייבסקי ע"ה

נפ' כ' כסלו תש"מ

עם הספר

לימוד התורה יש לו שני רבדים, ואת שניהם מלמד אותנו רבי עקיבא:

כך היתה תחילת תשמישי לפני חכמים – מספר רבי עקיבא על עצמו – פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מות מצוה ונטפלתי בו כארבעה מייל עד שהבאתיו למקום הקברות וקברתיו. וכשבאתי אצל רבי אליעזר ואצל רבי יהושע אמרתי להם את הדבר. אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעליך עליך כאילו שפכת דמים ("שבזית אותו, שלא הבאתו לקבורה במקומו, דקיימא לן: מות מצוה קונה מקומו" – קורבן העדה) אמרתי אם בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי, בשעה שלא נתכוונתי לזכות על אחת כמה וכמה. באותה שעה לא זזתי מלשמש חכמים. (ירושלמי נזיר ז, א)

אין די ברצון טוב בלבד, מלמד אותנו רבי עקיבא, יש צורך לדעת מה נכון ויש לעשותו ומה איננו נכון ואסור לעשותו. לשם כך יש הכרח ללמוד תורה ולשמש תלמידי חכמים וכדברי המשנה: "אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד" (אבות ב, ה).

זהו הרובד האחד, אולם ישנו רובד שני עמוק יותר. בלימוד התורה יש הרבה מעבר ללימוד של 'הקניית ידע', ואף זאת מתורתו של רבי עקיבא שמענו:

פעם אחת גזרה מלכות אדום שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר לו: עקיבא, אי אתה מתירא מפני המלכות? אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה – לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה גדים שהיו מתקבצים ממוקם למוקם, אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה! ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה! אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב 'פי הוא הַיֵּןֶן וְאֵיֶךְךָ יִמְוֶךָ' אם אנו הולכים ומבטלים ממנה – על אחת כמה וכמה. (ברכות סא ע"ב)

למוד התורה איננו רק הכרחי לצורך ידיעתה וקיומה, אבל מעל ומעבר לזה – התורה היא חיים, ולימוד התורה עצמו, ממש מחיה אותנו. וכפי שהאיר לנו מרן הראי"ה קוק זצ"ל באורותיו:

... כְּשֶׁם שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְחַיּוֹת בְּלֵא אֹר וְאֹיֶר, בְּלֵא קְוֹן וּמִשְׁתֵּה, עוֹד יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִנֵּה אֵי אֶפְשֶׁר לְחַיּוֹת בְּלֵא חַיּוֹת הַתּוֹכָה ... (אורות התורה יב, ו)

"כי הם חיינו ואורך ימינו" ועל כן "ובהם נהגה יומם ולילה".

מגמתנו לחנך את תלמידינו להיות בני-תורה אמיתיים, שלומדים תורה בשני הרבדים גם יחד. לשם כך אנחנו צריכים לאהב עליהם את לימוד התורה. זאת בודאי איננה משימה כל-כך קלה, אבל עלינו להיות חדורים בתודעת שליחות גדולה, שלמרות כל הקשיים נמשיך בעבודת הקודש שלנו, שיש בה משום גידול דור העתיד האמיתי של עם ישראל ושל מדינת ישראל.

ספר זה בא להשתלב במגמה הגדולה הזאת, ובעזרה בודאי יתרום את תרומתו המיוחדת.

הרב חיים דרוקמן

ראש ישיבות בני עקיבא

לידידי הרמיו"ם בשיבות בני עקיבא,

עברתי על חלק מהסוגיות בחוברת שלפניכם ומצאתי דברים ורעיונות מתוקים לחידך.

אחד הדברים המיוחדים זה הרלוונטיות בחיי תלמידנו והתפיסה שאכן תורת חיים לפנינו, ומכל סוגיה מעבר להבנתה כראוי, ישנם מסרים נוספים הנוגעים לחיי היום יום של תלמידנו.

חוברת זו נועדה להעשרתכם ובטוחני שגם אתם תהנו ממנה ובאמצעותכם יזכו גם תלמידנו להנות.

יישר כוח לבית המדרש רעוא ולעומד בראשו, הרב צוריאל וינר, על מאמציו להאהיב תורה ולהאדירה!

בברכה,

הרב ד"ר יהודה פליקס

ראש מחלקת החינוך

מרכז יב"ע

תוכן עינים

8	הקדמה
12	מבוא
	היזק ראייה
15	חלק א: סוגית מבוא: מחיצת הכרם ומחצת העדה (דף ב.-דף ב:)
24	חלק ב: שמונה קושיות על "היזק ראייה לאו שמיה היזק" (דף ב.-דף ג.)
45	חלק ג: לישנא אחרינא (דף ג.)
53	חלק ד: רצון עם קנין (דף ג.)
61	נספח: היזק ראייה - שתי מחלוקות בין הרמב"ן והרא"ש
69	הכותל כמודל לשותפות (דף ג.-דף ג:)
82	הן וסידן (דף ג:)
88	סתירת בית כנסת (דף ג:)
96	הורדוס (דף ג.-דף ד.)
107	הכל כמנהג המדינה (דף ד.)
115	אבני הכותל שנפל (דף ד.)
123	גינה ובקעה (דף ד.)
134	מקיף וניקף (דף ד.-ה.)
162	נספח: טבלת סיכום לסוגית "מקיף וניקף"
163	פירעון הלוואה תוך זמנו (דף ה.-דף ו.)
177	חזקת תשמישין (דף ו.-דף ו:)
196	חיתום סוגית היזק ראייה (דף ו:)
210	ארבעת הפסקים של רב חמא (דף ו:.-דף ז:)
228	משנה: כופין אותו לבנות בית שער (דף ז:)
241	רבנן לא צריכי נטירותא (דף ז:.-דף ח.)
258	צדקה (דף ח.-דף יא.)
295	מילון מושגים וכלי לימוד

הקדמה

בית מדרש 'רעוא' נוסד בשנת תשס"ד עם חזון גדול: להשיב את התלמוד אל מקומו הראוי, כיצירה המרכזית של העם היהודי, המכוננת ומעצבת חיים אצל היחיד, המשפחה, הקהילה והחברה, והמשמשת בסיס ערכי ורוחני לחינוך ולתרבות של כלל ישראל. במשך שש השנים הללו התעמקו חברי בית המדרש בלימוד הגמרא, פיתחו ואף זיקקו דרך שיטתית בלימוד התלמוד, לימוד המבוסס על הגישות של הרב חיים סולוביצ'יק ושל הרב שמעון שקופ, ועל הגישה הרוחנית של הראי"ה קוק. עתה החליט בית המדרש להגשים בעזרת ה' את חזונו על ידי כתיבת פירוש שיטתי על התלמוד הבבלי, בליווי של ראש בית המדרש הרב צוריאל וינר ובהדרכתו. השלב הראשון של פרויקט זה הוא כתיבת פירוש על עשר המסכתות הנלמדות ביותר בקרב הציבור.

חשוב לציין כי אף על פי שאנו כותבים על פרקים מסוימים בלבד מתוך המסכת אנחנו לומדים את כולה. בעקבות כך תובנות העומק המופיעות בפירוש יונקות מן המרחב של המסכת כולה. נוסף על כך מכוחו של לימוד המסכת כולה אנו מאמתים את הסברות שלנו על ידי בדיקת היישום שלהן על פני כל המסכת.

קראנו לפירוש 'ביאור רעוא על התלמוד', ותיארנו אותו כביאור סברתי ערכי על התלמוד, וזאת משום שהביאור מבוסס על שני ממדים: ממד הסברא וממד הערכים:

סברא

היום רבו כלי העזר ללימוד ה"פשט" של הגמרא, והבנת המשא ומתן התלמודי מתאפשרת לרוב רובם של הלומדים. בעזרת הגמרות המתורגמות כמו "שטיינזולץ" ו"שוטנשטיין", במאמץ מועט הלומד יכול לעקוב אחר שלבי הגמרא ולהבין את מושגיה ההלכתיים.

ביאור רעוא אינו מיועד למטרות אלו.

למה מיועד ביאור רעוא, ולמי?

הביאור מיועד לפתוח שערים נוספים בפני הלומד שכבר מבין את המשא

ומתן התלמודי, אבל עדיין אינו מצליח לגלות לאן הסוגיא, עם קושיותיה ותירוציה, חותרת. בשלב זה בלימודו הלומד שואל את עצמו: "לשם מה היה כל כך חשוב לגמרא לטרוח דרך כל המשא ומתן המייגע? מה רצתה הגמרא ללמד דרך שלבי הדיון והצגת העמדות ההלכתיות השונות? מהי אמירתה של הסוגיא? מהו המסר שלה?". אל נכון, הלומד מבין את פשט הסוגיא, אבל הוא אינו משיג את ההיגיון הפנימי, את תוכנה הרעיוני והמושגי, ובעיקר את הסברא המרכזית שלה, זו המניעה את הסוגיא כולה.

לשם כך מיועד ביאור רעוא: לחשוף את הסברא המרכזית של הסוגיא, את השיח הפנימי שמאחורי המילים, ולהראות התפתחות שיטתית של אמירת הסוגיא, כפי שהיא באה לידי ביטוי בכל פרטיה. בכך הביאור עוזר ללומד לחבר בין החלקים השונים של הסוגיא וליצור מהם חטיבה קוהרנטית ואחידה; סוגיא מלוכדת.

הסברות המוצעות בביאור רעוא אינן רק הגדרות לוגיות פורמליות, אלא הן מאירות את עיני הלומד בתשובתן על שאלות ה"למה?" וה"למה זה כך?". הסברות לא רק מגדירות את ההלכה אלא גם מסבירות את ההיגיון האנושי שמאחורי ההלכה. לפיכך הסברות פונות להבנתו של כל אדם, ללומד המתחיל וללומד המנוסה כאחד.

ערכים

אף על פי שהתלמוד מנוסח בלשון לוגית והלכתית השיח הפנימי הוא שיח ערכי, מוסרי ורוחני, שיח של רעיונות עמוקים. על פי רוב, המקורות של התלמוד לרעיונות אלו הם הפרשיות המקראיות שההלכה מבוססת עליהן. ביאור רעוא חושף את הערכים שבבסיסן של המשא והמתן וההלכות שבתלמוד. הביאור מעשיר את עולמו הפנימי של הלומד ומחבר בין עולמו הפנימי לחייו המעשיים. בכך התלמוד שהוא לומד הופך בעבורו ללימוד מעצב חיים.

חלקי הביאור

הפרק הנלמד חולק לסוגיות, והביאור מוסב על כל סוגיא בנפרד. הביאור מחולק בדרך כלל לחמישה חלקים: הצגת מבנה הסוגיא (מיפוי), שאלות,

2. זו דרכו של הרב שמעון שקופ. א' סורסקי תיאר את גישתו כך: "יש לקרב את שכלנו אל שכל התורה ואת שכל התורה אל שכלנו... אפילו גזירת הכתוב יש לקרב אל השכל". [ר' שמעון ותורתו, ירושלים תשל"א, עמ' פז; מובא בספר "בתורתו יהגה" של הרב שג"ר, עמוד 98].

מבוא, ביאור הסוגיא, ובסוף סיכום. שני החלקים הראשונים: הצגת מבנה הסוגיא והשאלות, משקפים תפיסה עקרונית בדרך הלימוד. יש להציג את הסוגיא בצורה בהירה ומובנית, כדי לאפשר ללומד לראות תמונה מרחבית של הסוגיא. ישנה נטייה אצל הרבה לומדים לראות רק את ה"מיקרו" של הסוגיא, כלומר לפרש אותה שלב אחר שלב, ובכך להסתפק. אנו, לעומת זאת, רואים חשיבות עליונה בתפיסת ה"מאקרו" של הסוגיא, המאפשרת דיון על הנושא הכללי שלה. "מיפוי" הקטע הנלמד הוא כלי עזר חשוב בחשיפת נושא הסוגיא, והוא פותח דיון מחודש עליה. זאת ועוד: ה"מיפוי" עוזר לחשוף את מבנה הסוגיא, שהוא בעצמו סוג של פרשנות עליה.

בהצגת מבנה הסוגיא השתמשנו בעקרונות האלה: כל הצגה של מקור תנ"כי (כמו "תנן") מודגש בקו תחתון (כזה), ובכל מימרא אמוראית שם האומר מודגש בלי קו תחתון (כזה). כל שלב חדש במשא ומתן כתבנו בשורה חדשה, הדגשנו הקבלות לשוניות, והכנסנו הדגשות נוספות והזחות, על פי הצורך.

השאלות המקדימות הן שאלות בפשט הגמרא, שאלות שכל לומד יכול לשאול, ובעצם צריך לשאול. קורה שהלומד המנוסה איננו שואל שאלות יסוד על דרכה של הגמרא, ומתוך הרגל הוא מקבל כמובנות מאיליהן תופעות רבות בתלמוד, שבמבט רענן נראות רחוקות מההיגיון ולפעמים אפילו מוזרות. ביאור רעוא מעלה שאלות יסוד אלו, ורואה בהצגתן חשיבות עליונה: הן משמשות מפתח אל הרובד הפנימי של הסוגיא, ודרכן מגיעים לתובנות שבגוף הביאור.

לפעמים בשלב ביאור הסוגיא ראינו לנכון להפגיש את הלומד עם המתודה שהביאור מבוסס עליה. הערות כאלו פותחות במילים "על פי שיטתנו", והן מופיעות בהטיה (כזה) בגוף הביאור.

נספחים

אחרי סוגיית "היזק ראייה" מופיע מאמר עיוני המרחיב את היריעה בנושא של "היזק ראייה", ועוסק בשתי מחלוקות מקבילות בין הרמב"ן והרא"ש בענין זה. חשיבות המאמר היא בכך שהוא מבסס, דרך שיטות הראשונים האלה, את הטיעון העיקרי שלנו בביאור, והוא שיש שתי תפיסות יסוד באשר למהותה של שכנות: שכנים כיחידים ושכנים כשותפים (ראה להלן במבוא). נוסף על כך, אחרי סוגיית "מקיף וניקף" צירפנו טבלת סיכום לסוגיא זו, שהוא כלי עזר חיוני בעבור הלומד.

מילון מושגים וכלי לימוד

בסוף הספר הוספנו מילון מושגים קצר, ובו הסברים על כלי הלימוד ועל העקרונות בשיטת הלימוד, המופיעים בביאור. מילה בגוף הביאור שמופיעה

בהדגשה ואחריה כוכבית (בזאת*) מציינת מושג או שם של כלי לימוד, ואלו יופיעו כערכים במילון המושגים. עם זאת יצוין כי המילון הוא חלקי, ולכן הרוצה להכיר את שיטת הלימוד מופנה למאמר של הרב צוריאל וינר: "התלמוד: בין אידיאה ומעשה, שיטה בלימוד תורה שבעל פה", המופיע בחוברת "השכנים ומה שביניהם - עיון בסוגיות במסכת בבא בתרא". את החוברת הזאת הוציא לאור בית מדרש 'רעוא'.

ביאור רעוא על מסכת בבא בתרא - חלק א'

בעז"ה אנו מוציאים לאור את החלק הראשון של הביאור על הפרק הראשון של מסכת בבא בתרא עד דף יא עמוד א. ספר זה הוא השני בסדרה, אחרי הביאור על סוכה חלק א'. המטרה המיידית של הספר היא ללוות את הלומדים מסכת זו בשנת הלימודים הנוכחית, ואת המלמדים אותה. משום כך חשוב לנו לקבל תגובות מן הקוראים, במטרה לשפר וליעל את הביאור.

אפשר לשלוח תגובות לדוא"ל:

blankmmb@gmail.com, shahar-si@013.net, zurielw@yahoo.com.

אמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ (עבודה זרה דף יט).

חפץ הלב

לימוד תורה הוא מפגש בין האדם לבין התורה, ולכן חפץ הלב, דהיינו רצונו של הלומד, הוא תנאי הכרחי ללימוד תורה, ובעיקר ללימוד התורה שבעל פה. כאשר הלומד מתקשה להכיל את ההיגיון התלמודי, או כאשר המסר התלמודי אינו רלוונטי לחיי הלומד, נוצר פער ואף נתק בין הלומד והתורה, מצב שכמעט אינו מאפשר לימוד תורה מעמיק. אנו מאמינים בחשיבותו של חפץ הלב, ועיקר מטרתנו היא לאפשר מפגש אותנטי ומשמעותי בין הלומד לבין התלמוד. לשם כך פותחו בבית המדרש שיטת לימוד וכלים לימודיים שיש בהם כדי לעזור ללומד להקשיב לגמרא ולהיפגש עמה. גישתנו ללימוד התלמוד מניחה כי המסר העיקרי של התלמוד הוא ערכי, הגם שהוא מנוסח בשפה של הלכות ודיונים ולוגיים ומשפטיים. שיטת הלימוד המוצעת, והכלים המוגשים ללומד, מאפשרים לו להקשיב לשיח הפנימי של התלמוד ולחשוף את הערכים שבלב הדיון ההלכתי. כך לימוד הגמרא הופך לחוויה אישית וקיומית המעוררת רצון להעמיק בתלמוד וללכת בדרכיו.

אמירת התלמוד

אחת מהנחות היסוד החשובות של ביאור רעוא היא שברקע של כל סוגיא תלמודית עומד נושא מרכזי אחד שאפשר להגדירו. זאת ועוד: לתלמוד יש עמדה וגישה אופיינית לאותו נושא. אנו מכנים עמדה זו בשם "אמירת התלמוד". ישנו קשר מהותי בין שלבי הסוגיא ובין המימרות השונות, עד כדי חבירה לאמירה קוהרנטית אחת. וכן הדבר בפרק: סוגיא חוברת לסוגיא ומפתחת אמירה במהלכו של פרק שלם. במילים אחרות, במרכזה של הסוגיא בתלמוד וגם בפרק עומד נושא, ובמהלך המשא ומתן התלמוד מביע את אמירתו באשר לנושא זה. ספר זה מדגים את היסוד התלמודי הזה בפרק הראשון של מסכת בבא בתרא.

שכנים - שני יחידים או שותפות?

הנושא של הפרק הראשון של בבא בתרא הוא מהות היחס בין שכנים, והשלכותיה המעשיות. בנושא השכנות ישנן שתי גישות יסודיות. הגישה

הראשונה, והיא הגישה המשפטית, רואה בשכנים שני יחידים נפרדים, שבמקרה הם גרים אחד ליד השני. לכל אחד יש בעלות בלעדית על רכוש, ואין לאחד שום זכות או שעבוד ברכושו של השכן האחר. האחריות ההדדית בין שכנים, על פי גישה זאת, היא מינימלית, והיא רק להימנע מגרימת נזק מובהק לשכן. לעומת זאת הגישה השנייה, המחודשת יותר, רואה בשכנים שותפים. שני שכנים אינם שני יחידים נפרדים אלא הם מהווים "שכונה" - יחידה אחת של אחריות הדדית, ועל פיה כל שכן מחויב לשלום ה"שכונה" ולרווחתם המרבית של יושביה. לפעמים מחויבות זו ל"שכונה" מיתרגמת לחובת תשלום ממוני או לויתור על שטח, וגוברת על עקרון הבעלות הפרטית של השכן על רכושו. בכוחו של ערך השותפות לשעבד את ממונו של שכן אחד ואת קרקעו לטובת חברו, וזאת לשם טיפוח טובת ה"שכונה" וה"ביחד".

במבט כללי יותר, דרך שתי תפיסות יסוד אלו נבחן את היחס בין היחיד לציבור, ואת המתח בין זכויותיו של הפרט לבין חובותיו כלפי הכלל.

